

אייב קאהאן כ"מתקן עולם"

עיון בדרכו הפוליטית והעתונאית של עורך ה"פארווערטס"

אהוד מנור

וכידישיסט¹, אך נדירים המחקרים שהתייחסו לדמותו הציבורית-פוליטית. במקביל, אוירת "קץ ההיסטוריה" מרחיקה חוקרים מלעסוק בביקורת חברתית-כלכלית-פוליטית מקיפה בכלל, ובביקורת סוציאליסטית בפרט, מכיוון שרעיונות תיקון עולם כגון הסוציאליזם נתפשים כלא רלוונטיים, על רקע הגלובליזציה וקריסת הגוש המזרחי. יש לתקן עיוות זה לא רק לגבי קאהאן כמוֹבן, אך במסגרת זו לא נוכל אלא להתמקד בדמותו. כיצד תפס קאהאן את רעיון תיקון העולם בכלל ואת הסוציאליזם בתוך כך? זו השאלה עמה ינסה להתמודד מאמר זה.

"תבערה פנימית"

בזכרונותיו מספר אייב קאהאן על הרצאתו הראשונה בעניין הסוציאליזם: "התכנסנו באולם קטן תחת סלון בירה גרמני ברחוב השישי ובמשך שעותיים הרציתי על תיאוריות 'ערך העודף' ומלחמת המעמדות של מארקס. בעקבות הצלחתי התבקשתי להרצות בפני קהל גדול יותר." הפעם דיבר קאהאן כשעה ומחצה בפני קהל גדול, שכלל אפילו "נשים במצבטיים". קאהאן מספר שלמרות שההרצאה הביאה את הקהל למחוא כפיים במשך כרבע שעה, "הוא לא השלה את עצמו באשר לטיבה: 'היו אלו הרצאות של ילד', טען יותר מ-40 שנה מאוחר יותר. 'דברי גיוזנו מתבערה פנימית יותר מאשר מתבונה מעשית.'²

את הרצאותיו הראשונות נשא קאהאן בניו יורק, והוא "מהגר ירוק" בן 22, פחות מחודשיים לאחר שהאניה "ברייטיש קוויין" הביאה אותו לחופי אמריקה. כדוגמא ל"ילדותיותן" של הרצאותיו, הביא קאהאן את קריאתו לפועלים "להצטייד בגרזנים, לצעוד בשדרה החמישית ולהשתלט שם על הבניינים." קאהאן הבוגר ניסה לנחם את עצמו בעובדה ש"חכמים ומנוסים ממנו הפריחו אותה עת 'הכמות' מהפכניות מסוג זה ואף גרועות ממנה... ושאיפילו היום הקומוניסטים בניו יורק ממשיכים לשאת נאומים כאלה בדיוק."³

אין לראות בדברים אלה של קאהאן נוסטלגיה אירונית בלבד מצידו של אדם מנוסה, המזהיר אחרים מליפול במלכודת "התבערה הפנימית". יש לראות במבט לאחור של דבריו את תמצית גישתו כלפי רעיון תיקון העולם, כפי שהלכה והתגבשה מאז נחיתתו בארצות הברית ב-1882, ועד לזמן כתיבת האוטוביוגרפיה שלו, ארבעה עשורים לאחר מכן.

התפרקותה של החברה היהודית המסורתית באירופה, בעיקר במזרחה, מאז המחצית השנייה של המאה ה-19, התאפיינה באובדן הפרנסות היהודיות הטיפוסיות, דבר שגרר עיור והגירה גדולה מערבה. העיר ניו יורק היתה כידוע יעד ההגירה המועדף, ויש לראות בה את "המעבדה האנושית" הנמרצת ביותר, בה המפגש בין ה"ישן" ל"חדש" התנהל במסגרתם של התארגנויות ציבוריות שונות ומגוונות. בין השאר התפתחה בניו יורק - כמו בריכוזי מהגרים יהודיים אחרים, אם באירופה המזרחית ואם באזורים שונים של "העולם החדש" - תנועת פועלים יהודית גדולה, שבמרכזה - כמו במרכזו של כמעט כל סוג אחר של התארגנות ציבורית - עמדה עתונות מהגרים ענפה. העתון בה"א-הידיעה היה כידוע הפארווערטס, שעל מלאכת עריכתו ועל מדיניות ההפצה שלו, חלש אייב קאהאן (1860-1951), מהגר יהודי שגם הוא כמו רבים אחרים באותה תקופה, הגיע לגיו יורק מ"תחום המושב" שבמזרח אירופה.

בניגוד לעיתוני מהגרים רבים שנסגרו זמן קצר לאחר הופעתם, ולמרות שגם הוא עמד בפני גורל דומה, הצליח הפארווערטס להגיע תוך כמה שנים לתפוצה של כמה אלפים. ב-1908 עמדה תפוצתו על כ-72,000 עותקים ליום, ובקיץ 1915 על 200,261.⁴ צמיחתו של הפארווערטס סייעה לו לתפוס מקום מרכזי בציבוריות היהודית בניו יורק, שלעת הזו נצבעה בצבעי "אדום" בדרך כלל. בניין המערכת שימש כמטה לשביתות; קופת העיתון שימשה להן כגב פיננסי ובחזריו התנהלו משאים ומתנים בין הפועלים למעסיקהם; העתון תמך במועמדי "המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית"; אלפי הקוראים ששלחו מכתבים למערכת יצרו "דעת קהל" יהודית; מאמרים רבים שפורסמו בפארווערטס בנושאי השכלה כללית, מדע, ספרות וכיו"ב עשוהו למכשיר חינוכי; העתון השפיע רבות על דעת הקהל בנושאים יהודים וכלליים גם יחד. באחת, הפארווערטס חלש על צמתים מרכזיים של ציבור המהגרים היהודי, ואין להסביר את הצלחתו הבלתי מעורערת רק בתהליכים "אוביקטיביים" - בראשם ההגירה והפרולטריוזציה של המהגרים היהודים - אלא בעיקר בכך שבראש העתון עמד אברהם קאהאן, דמות כריזמטית, מלאת כשרון פובליציסטי ובלטריסטי, ובעלת חושים ציבוריים ופוליטיים חדים ביותר.

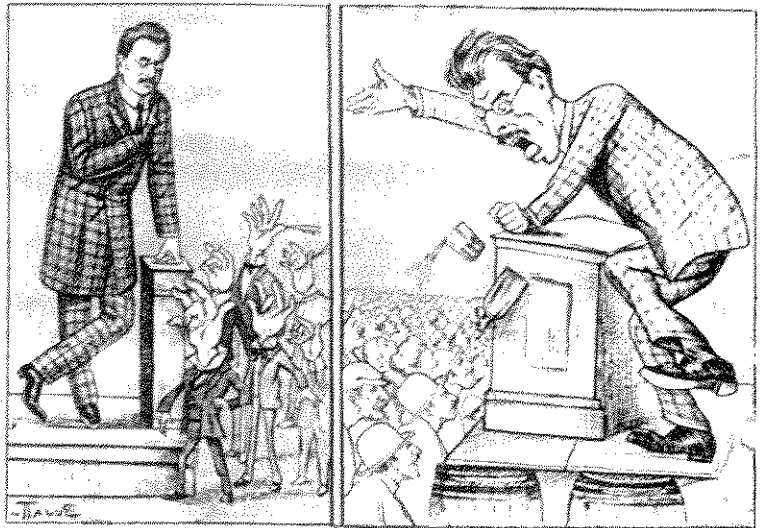
מאז העמקת "הגל האתני" במחקר - כלומר משנות ה-70 של המאה הקודמת ואילך - שימשה דמותו של קאהאן כנושא למחקרים רבים, שהתמקדו רובם ככולם בדמותו כסופר, כ"ניאו ג'ורנליסט"

הסוציאליזם-המפלגתי-אלקטורלי, הדוגל מעצם האסטרטגיה שלו בשינוי ה"שיטה" מתוכה בעזרת כליה הדמוקרטיים-פרלמנטריים. מנקודת מבט זו, ב-1882, למרות שאת הרצאותיו הראשונות הוא נשא בשבת הסוציאליזם - היה קאהאן קרוב לקוטב האנרכיסטי, ואילו 40 שנים לאחר מכן, הוא ניצב בעברו השני של הרצף. מהאמור לעיל ניתן להסיק לכאורה, שבמקביל ל"התברגנותו" האישית, עבר קאהאן גם "התברגנות" אידאולוגית. עם זאת, כפי שננסה להראות במאמר זה, קאהאן לא רק שלא המתין 40 שנה בדרכו "ימינה", אלא שלמעשה הוא נטש את רצף האפשרויות לתיקון העולם לחלוטין. תהליך זה התרחש הרבה לפני מיצוי תהליך ה"התברגנות" האישית, דבר המלמד שאין קשר הכרחי בין מעבר לשינויים נאים וצבירת הסכונות בבנק, לבין שמרנות-חברתית "בוגרת" כביכול. רוצה לומר: יכול אדם להיות מהגר חדש זה מקרוב בא, לדגול בסוציאליזם, אך להיות למעשה שמרן חברתי; בתנאי שהסוציאליזם עבורו היא רטוריקה ריקה.

לפני שניגש לנושא עצמו, יש להקדים שני דברים: האחד - התהייה שאולי קיימת אצל הקורא לגבי עצם הדיון בסוציאליזם בהקשר האמריקני; והשני - סקירה תמציתית של תולדות הפארווערטס ותולדות עורכו, למען אותם קוראים אשר שמעם של אלה לא הגיע אליהם מסיבות שונות.

סוציאליזם באמריקה?

נפתח ונאמר שהתשובה חיובית. היה סוציאליזם באמריקה. למעשה, בתקופה בה מתמקד המאמר הגיע הסוציאליזם האמריקני לשיאו. כך, בשנת 1912 נתנו כמעט מיליון אמריקאים - כ-6% מהבחרים - את קולם ל"מפלגה הסוציאליסטית" שהונהגה על ידי יוג'ין דבס¹² אותו זמן הגיעו הסוציאליסטים באמריקה להישגים מקומיים לא מבוטלים, בדמותם של כ-1,000 בעלי תפקידים רשמיים, כגון ראשי עיריות, חברי מועצות ואפילו שני חברי קונגרס שכיהנו בבית הנבחרים¹³. עם זאת, אין להגויס בחשיבותם של הישגים אלה. במערכת האמריקנית הדו מפלגתית, סיכוייה של כל "מפלגה שלישית" - קל ותומר רדיקלית בתביעותיה - היו נמוכים מלכתחילה. לא בכדי הצהירו ראשי הסוציאליזם האמריקני גם בשנותיהם היפות, שהם מתייחסים אל מערכות הבחירות רק כאל הזדמנות לזרוע את ביקורתם החברתית-כלכלית-פוליטית, זאת תוך מודעות לסיכוייהם הקלושים להגיע לעמדות כוח של ממש¹⁴. אין בדברים אלה משום סתירה למענה מוכרת, לפיה בראייה לאחור תרם בכל זאת הסוציאליזם באמריקה תרומה, בכך שהוא סימן את הקוטב הכלכלי-פוליטי ה"שמאלי", קוטב אליו חייבים היו להתייחס הגורמים הפרוגרסיביים שבמפלגות הגדולות. כך, "מצע המינימום" הסוציאליסטי, שכלל עקרונות כגון הגבלת שעות העבודה, דמי אבטלה, מניעת עבודת ילדים ועוד, הפך לעתים ל"מצע המקסימום" של פוליטיקאים דמוקרטים ורפובליקנים גם יחד¹⁵. שנות השיא של הסוציאליזם באמריקה חופפות ל"תקופה הפרוגרסיבית" שהתאפיינה בהתפשטותם של רעיונות מתקדמים - מנקודת מבט דמוקרטית, ליברלית, מתקנת עיוותים והומניסטית שוויונית ברוחה - בתחומי החיים כולם, ממשפט והינוך, ועד למעמד

שתי הפנים של אייב קאהאן - קריקטורה משנת 1914: מימין - התועמלן הסוציאליסטי; משמאל - ה"בוס" הכל יכול של הפארווערטס

ארבעה עשורים אלה חופפים את תקופת ההגירה היהודית הגדולה, ואת מצעו של קאהאן מרטוריקה של "תבערה פנימית ילדותית" אל בגרות ריאליסטית, ניתן להקביל לתהליך ה"אמריקניזציה" - או ההתברגנות - אותו עברו יחד עם קאהאן ובמידה רבה בהנהגתו, מיליוני מהגרים יהודים. דבריו הבאים של אירווינג האו - מי שבספרו עולמם של אבותינו הטביע את זותמו על חקר תקופת ההגירה הגדולה? - מבטאים הקבלה זו היטב: על המהגרים טען האו, שלמרות שחוו עקירה מעיירה לעיר גדולה והתערערות מערכת ערכיהם המסורתית, רבים מהם הצליחו בסופו של דבר לעבור ממעמד פועלים קשי יום, להיים נוחים של בני המעמד הבינוני⁸.

גם אם קאהאן עבר בחייו האישיים תהליך דומה של "התברגנות", תהליך שכלל גם צבירת נכסים לא מבוטלת (הוא הותיר ליורשיו המעטים יותר מ-80 אלף דולרים)⁹, הרי שיש להדגיש את ההבדלים: בשונה מה"אב טיפוס" של המהגר קשה היום שהיה עסוק בשיפור מצבו ובהבטחת עתיד ילדיו, היה קאהאן אדם פוליטי בעל הכרה חברתית ושאיוות לתיקון עולם. האו היטיב לתאר את נקודת המוצא הרעיונית של קאהאן, כאשר אמר שהוא ושותפיו לתנועות המהפכניות-ביקורתיות נעו ונדו בין זנים שונים של אנרכיזם, סוציאליזם, קומוניזם, סינדיקליזם וכדומה¹⁰.

בשנות ה-80 של המאה ה-19 היה זה האנרכיזם שנהנה מהאחיזה החזקה ביותר בקרב מתקני העולם. למענת האו היה זה מכיוון ש"ברוחו המוחלטת את הסדר החברתי, האבסולוטיות של שיטתו המחשבתית והלהט התיאולוגי האנטי מסורתי שלו", שיקף האנרכיזם אצל מהגרים רבים את מצבם "כאנשים סחופים ונטולי קשרים לעולמם הישן או החדש..."¹¹

אם לסדר את הגישות הנזכרות לתיקון עולם על רצף המאורגן על פי היחס לסדר הקיים, הרי שבקצהו ה"שמאלי" יש להציב את האנרכיזם על שלילתה המוחלטת של ה"שיטה", ואילו בקצה ה"ימני" את

מבחר משערי הפארוערטס בעריכתו של קאהאן – בארבעים שנותיו הראשונות (1897–1937)

נוספת: הקולנוע.²²

קיצור תולדות ה"פארוערטס"

גיליונו הראשון של העתון העומד במרכזו דיונונו, הפארוערטס (קדימה), ראה אור בניו יורק ב-22 באפריל 1897.²³ שנותיו הראשונות של העתון היו קשות מבחינה ארגונית ופיננסית, אך לקראת 1903 הוא הצליח להתייצב. בסוף העשור הראשון לקיומו הגיעה תפוצתו היומית לכ-72 אלף עותקים ועד 1915 היא טיפסה לתפוצת שיא של כמאתיים אלף עותקים ביום.²⁴ נתונים אלה יש לקשור כמובן להגירה היהודית ההמונית שחפפה את השנים האמורות - בשנת 1906 בלבד הגיעו לחופי ניו יורק יותר מ-150 אלף יהודים²⁵ - אך קצב הגידול בתפוצה היה מהיר משיעור ההגירה, מה גם שלשיא תפוצתו הגיע העתון ב-1915, שנה שבה, עקב המלחמה, כמעט ופסקה תנועת המהגרים.

עם הגידול בתפוצתו, הלך הפארוערטס והיה לגורם מרכזי בחיי הפרולטריון היהודי באמריקה; בניין המערכת שימש כמטה לשביתות; קופת העתון שימשה להן כגב פיננסי ובחזריו התנהלו משאים ומתנים

האשה ולכלכלה.¹⁶ שנת השיא האלקטורלי של הסוציאליזם באמריקה - 1912 - היתה גם שנת השיא של "מפלגה שלישית" מוצלחת יחסית - אולי המצליחה ביותר בתולדות הפוליטיקה האמריקנית, הלוא היא המפלגה הפרוגרסיבית שהונהגה בידי הנשיא לשעבר תיאודור רוזוולט. עם זאת, יש להבחין בין המפלגה הפרוגרסיבית הנוכרת, שהתקימה שנים ספורות בלבד, לבין "התקופה הפרוגרסיבית" שנהוג לתחום אותה לשנים 1890-1920.¹⁷

הגל הפרוגרסיבי תרם גם לסוציאליסטים באמריקה, שמראשית ימיהם התמודדו עם בעיה בלתי פתירה לכאורה: כיצד ניתן להפוך את האידאולוגיה הסוציאליסטית העממית בכוונותיה אך האליטיסטית במושגיה, לנחלת הכלל. אם נסתמך שוב על זכרונותיו של קאהאן, הרי שבעיית הפיכתו של הסוציאליזם באמריקה, לכל הפחות לעניין מקומי ולא "זר", נגלתה לעיניו מיד עם הגעתו: "התנועה הסוציאליסטית", נזכר קאהאן, "היתה למעשה תנועה גרמנית".¹⁸

התרשמותו זו של קאהאן היתה מוצדקת. מהגרים גרמנים הם שעמדו מאחורי הניסיונות לגבש את הסוציאליזם באמריקה. המפלגה הסוציאליסטית הראשונה שקמה ב-1877 נשאה שם גרמני: Sozialistische Arbeiter-Partei, ועם 2,000-3,000 חברים נימנו לא יותר מ-10% מילידי ארצות הברית.¹⁹ לשיאה האלקטוראלי הועם לכשעצמו, הגיעה מפלגה זו במערכת הבחירות המקומית של 1898, או קיבלה 82,000 קולות בלבד.²⁰ "הישג" זה חיזק את אלה מחברי המפלגה שסברו מלכתחילה שאין טעם להתמודד על הסוציאליזם בקלפי, אלא יש לקדמו במסגרת איגודי העובדים. אלא שתנועת העבודה האמריקנית שגובשה אותו זמן כפדרציית איגודים תחת השם American Federation of Labor (A.F.L.), הונהגה מאז הקמתה ב-1886 על ידי סמואל גומפרס, מהגר יהודי גם הוא, תחת דגל אנטי אידאולוגי מוצהר, במה שהוגדר - Pure and Simple.²¹

במלים אחרות, דווקא על רקע הגאות ברוח הפרוגרסיבית, תוך כדי עליית כוחם הפוטנציאלי של המהגרים שהגיעו לאמריקה בהמוניהם ומילאו בעיקר את שורותיהם של הפועלים, וכאשר ברקע מתנהל ויכוח כלכלי-פוליטי מר בין המפלגות הגדולות דווקא על רקע תהליכים אלה, נקלע הסוציאליזם האמריקני למילכוד: על מנת שישגי תוצאות של ממש בקלפי, חייב היה מחד גיסא, להמעט ברטוריקה מהפכנית, על מנת להצליח להתחבר לגורמים פרוגרסיביים לא סוציאליסטים. ואילו טישטוש הייחוד הסוציאליסטי מאידך גיסא, פירושו היה ויתור על התארגנות נפרדת וכניסה אל תוך שורות הפרוגרסיבים שבמפלגות הגדולות. מילכוד דומה אפיין גם את אותם סוציאליסטים שהיו מוכנים לוותר על הקלפי לחלוטין, ולהתמקד באיגודי העובדים: מצד אחד, על מנת להנהיג את האיגודים לתוצאות של ממש במציאות כלכלית-פוליטית קפיטליסטית, היה צורך בחידוד המסר האידאולוגי, ומצד שני, נקיטה בדרך כזו היתה מביאה להתנגדות, עזה מצד גומפרס "הפשט והטהור" ותומכיו. גם לסוציאליסטים היהודיים, וקאהאן ביניהם, לא היתה נוסחת פלאים כיצד לחמוק מהמילכודים הללו, וזה תרם להתחזקות הממד היחיד בו היתה להם שליטה מלאה: הממד הרטורי. כך, כשלרשותם עתון עצמאי בשפה שרק הם הבינו, יכלו הסוציאליסטים היהודים להקים לעצמם "אימפריה", אם לעשות שימוש במטבע שטבע ניל גלבר, במחקרו על תופעה יהודית-יהודית דומה

תחנה מוקדמת בדרכו העתונאית של קאהאן - הצוקונפט, ירחון חברתי-פוליטי שהופיע בניו יורק

המותירים את הבעל "עורג לזוגתו המנוכרת והלא אוהבת". הנמשל ברור: "האשה המנוכרת" היתה התנועה המהפכנית ברוסיה, ואילו "הבעל העורג" היו הצעירים היהודים שהתמסרו לה. בספרו נשען סנדרס רבות על האוטוביוגרפיה של קאהאן: התייחסות כזו או אחרת לעורך הפארווערטס תופסת לפחות שליש מספרו של סנדרס. כיצד העריך סנדרס את השקפת עולמו הסוציאליסטית של קאהאן? באחת, סנדרס לא מייחס לסוציאליזם מקום חשוב מדי בפועלו רב השנים של קאהאן. ככלל טען סנדרס, שדפוס המחשבה המרקסיסטי התחיל להיות רווח ברוסיה רק בשנות ה-90 של המאה ה-19, כלומר עשור ויותר אחרי שקאהאן ישב כבר בניו יורק. אמנם נכון שקאהאן הכיר את כתיבתו של מרקס - קאהאן מספר שמשטרת הצאר מצאה עותק של "הקפיטל" בהיפוש שערכה בחדרו - אך דומה שסנדרס

בין הפועלים למעסיקהם ופעילויות תרבותיות-חברתיות מגוונות. העתון שימש גם כמעין "אוניברסיטה פתוחה" להמונים, מטרה שאפיינה עתונים רבים באותה תקופה. אמנם יש ממש בנטיה לייחס את הפופולריות של העתון למדור מכתבי הקוראים "א בינטעל בריוו", שהחל פועל בשנת 1906,²⁶ אך אין לראות במדור זה, שסיפק תשובות לבעיותיהם האישיות של הקוראים, הסבר עיקרי לדומיננטיות של העתון ברחוב היהודי. את מרכזיותו יש לראות כנובעת מתשובה מקפת יותר שסיפק לקוראיו, מעין תחליף חדש-ישן לדת ולאתוס שהותירו המהגרים מאחוריהם ב"בית הישן". למרות ירידה מתמדת בתפוצתו, שהחלה עם סיום ההגירה ההמונית באמצע שנות ה-20, המשיך העתון לצאת לאור מדי יום עד שנת 1983. מאז הפך העתון לשבועון, וכעשר שנים אחרי כן נוספו לגיליון היידי תוספת באנגלית ותוספת ברוסית.²⁷

קיצור תולדות קאהאן

אברהם (אייב) קאהאן נולד למשפחה ענייה בעיירה הסמוכה לוויילנה ולמד ב"חדר", בבית ספר עממי רוסי-יהודי ובישיבה. בגיל 17 התקבל לבית ספר למורים, ומתקופה זו החל להיות פעיל בחוגים מהפכניים. חיפוש של משטרת הצאר בחדרו, הביא אותו להחליט להגר לארצות הברית. בשנים הראשונות התפרנס קאהאן מייצור סיגריות ומעיבוד מוצרי פח. בשנת 1886 ניסה לראשונה, וללא הצלחה, להוציא עתון סוציאליסטי ביידיש. בשנת 1890 לקח חלק בעריכת הארבייטער צייטונג, היומן הסוציאליסטי הסדיר הראשון שראה אור בניו יורק. ב-1891 היה נציגם של הסוציאליסטים האמריקנים לקונגרס האינטרנציונל הסוציאליסטי בבריסל. בין השנים 1893-1897 ערך את הצוקונפט, הירחון היידי המדעי-ספרותי של הסוציאליסטים היהודים. ב-1897, כאשר נוסד הפארווערטס, היה קאהאן עורכו, אך הוא פרש מתפקידו לאחר זמן קצר, אליו שב ב-1903 ומאז ועד סמוך למותו ב-1951, בהיותו בגיל 91, שימש קאהאן כעורך ראשי. במקביל הוא פיתח קריירה ספרותית: כבר ב-1884 פירסם הניו יורק סאן את סיפורו הראשון. ב-1896 יצאה לאור יצירתו הראשונה באנגלית (Yekl) וב-1917 ראה אור הרומן החשוב ביותר פרי עטו באנגלית, עלייתו של דיוויד לוונסקי.²⁸ רומן זה היווה את שיא הקריירה הספרותית שלו. יצירתו המשמעותית האחרונה היתה הביוגרפיה שלו, שמתוך מודעות לסיומה הרמטי של "ההגירה הגדולה" ועימה תחילת הקץ של השלב היידי בתולדות יהודי אמריקה, החליט לפרסמה דווקא בשפת המהגרים, ולהגבילה לשנת 1914.²⁹

חשש ממהפכנות יתר

בחלק הראשון של המאמר, סימנו גבולות הגזרה הכרונולוגיים שלו כמו גם מטרתו: להוכיח שעוויבתו של קאהאן את רצף תיקון העולם התרחשה זמן רב לפני "התברגנותו" האישית. בחלק השני ננסה להגיע אל המטרה, וזאת על ידי עיון בדברים שאמר וכתב קאהאן על תיקון עולם בכלל, ועל סוציאליזם בפרט.

בספרו יהודי העיר התחתית הקדיש רונלד סנדרס מקום נכבד לקאהאן, אותו ראה כמייצגו של דור הרדיקלים היהודים שפעלו ברוסיה לפני 1881.³⁰ סנדרס הגדיר את השפעת ארועי 1881 - "הסופות בנגב" - על אנשים "מסוגו של קאהאן", במונחים של "גירושין", כאלה

הוא שמע מקצין רוסי. כך או אחרת, "לאחר שלושה ימים בניו יורק" הבין קאהאן

שרעיון ההתיישבות הוא חלום ריק... אי אפשר להגיע לסוציאליזם על ידי דגימות, אלא רק באמצעות תנועת פועלים רחבה. איוו ממשות יש לקולוניה קומוניסטית כשהחברה סביבה היא קפיטליסטית ועל חברה לשאת ולתת עימה, לנסוע ברכבות, להשתמש בבנקים ובחנויות ולהתחרות במסגרתה?... בעבר כבר נעשו בארצות הברית ניסיונות רבים כאלה, שנשענו על דתות מזורות וכאלו שנכשלו.³¹

"תנועת פועלים רחבה" יחסית בה היה מעורב קאהאן, קמה בניו יורק לקראת הבחירות לראשות העיר, שהתקיימו ב-1886. הנרי ג'ורג', המועמד העצמאי הרדיקלי, התמודד מול מועמדיהן של המפלגות הגדולות, ועל אף שנכשל, הרי שהישגו המרשים - 68,000 קולות שהיו כ-30% מהסך הכללי - הותיר רושם פוליטי רב. סיבה מרכזית להצלחה היחסית הזו, שנכנסה לזכרון הרדיקלי במטבע "68 ב-86", הייתה התמיכה הכללית בה זכה ג'ורג' מצד רוב אם לא כל חוגי השמאל. המצע שהציג - "הדרישה למס אחיד" או: single tax - לא היה מצע סוציאליסטי כמובן, אך יחסית לתקופה היה זה מצע רדיקלי למדי.³² קאהאן התרשם עמוקות מהמהלך הפוליטי: "ארגונו היה חדש וחלש. עמדו לרשותנו משאבים זעומים. את הקולות קיבלנו בכבוד ולא בכסף. 68 אלף! המספר הזה מילא אותנו בכוחות מחודשים לקראת מערכת הבחירות הבאה."³³ אלא שהאתדויות לא נמשכה זמן רב, והשמאל בניו יורק נפל למילכוד שתואר לעיל: רק תמיכה במועמד פופולרי עשויה הייתה להביא להישגים; אך תמיכה במועמד פופולרי דרשה ויתור על

צודק כאשר הוא מעריך שמשיכתו של "הישיבה-בוחר" למהפכנים הרוסיים, נבעה בעיקר מרצונו לזכות להכרה מצד "גויים" בכלל ו"גויות" - "בארישניקיות" - בפרט.³⁴ חשובה ביותר היא גם הערכתו של סנדרס את אופיו ה"מתבודד" של קאהאן, שחיוקו את "הצד המעשי" או "הליטאי-מתנגדי" שבו, גם אם אמנם היו לו גם נטיות של "חולם רומנטי", כיאה למי ששהה במחיצת אנשי ונשי תנועת "ההליכה אל העם" הרוסית ("נארודניה ווליה").³⁵

אם לסכם את דמותו של "קאהאן הצעיר" כפי שהיא עולה מתובנותיו של סנדרס, הרי שמדובר באדם אשר סנטימנט תיקון העולם שהיה בו, עמד בצילה של חשדנות כלפי מהפכנות. עניין זה התיישב עם נטייתו החברתית החלשה ממילא של קאהאן, כמו גם עם תחושת העוינות שחש מצד הסביבה הלא יהודית, גם אם ייחל - וגם זכה עם השנים - להכרה ממנה.

יחסיו הקצרים עם תנועת "עם עולם" מדגימה את האמור לעיל: קאהאן הגיע לאמריקה במסגרת אחת מקבוצות התנועה הזו, אליה הצטרף בדרכו לדרום "תחום המושב", שהיה התחנה הראשונה בהגירתו מערבה. לפי סנדרס, על "עם עולם" שמע קאהאן מפעיל ציוני שניסה להסביר לו מדוע עליו לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה כחקלאי במסגרת ביל"ו, ולא לשעות לדבריהם המפתים של אנשי "עם עולם" המעוניינים להקים קומונות חקלאיות בספר האמריקני. על פי גרסה זו, קאהאן בחר ב"עם עולם" מתוך כניעה לסנטימנט תיקון העולם שלו, שהיה קשור כמובן לנטייתו הרומנטית-נארודניקית.³⁶ קאהאן לעומת זאת כותב בזכרונותיו שעל רעיון ההתיישבות בספר האמריקני

שתי פנים לקוראי הפארוערטס בשנות ה-10 וה-20 של המאה הקודמת: הילד ג'קי קוגן, שכיכב לצד צ'רלי צ'פלין מחזיק בידו עותק של העתון; משמאל אדם מבוגר קורא את העתון על ספסל בגן ציבורי

שבזכותו התקבל קאהאן לעבודה זו היה לינקולן סטפנס, אחד מהמבקרים החברתיים הידועים ביותר בתקופה זו, ומאלה שזכו מאוחר יותר לכינוי muckrakers ("גורפי אשפה"), כלומר עתונאים שחשפו שחיתויות שלטוניות ועוולות חברתיות.⁴¹

לדעת משה רישין, מהחשובים שבחוקרי קאהאן ותקופתו, שש השנים הללו עיצבו את דרכו הציבורית של קאהאן יותר מכל תקופה אחרת קודם לכן, שכן בתקופה זו הוא למד כיצד להפוך את הפארווערטס מ"obscure sectarian newspaper" (עתון כיתתי ונזיח) ל"מנהיג עתונות היידיש בארצות הברית". כן טען רישין שהשנים הללו אמנם הותירו את קאהאן "pious socialist" (סוציאליסט אדוק), אך "לא ניתן היה להבדיל בין הסוציאליזם שלו לבין רפורמה סוציאליטית", דמיון אותו תלה רישין בקירבה בין קאהאן לסטפנס, ש"הסוציאליזם שלו הבהיר לקאהאן שעמדות סוציאליסטיות ופוליטיות נמדדות במעשים ולא בזרם של מילים."⁴²

בזכרונותיו הציג קאהאן את ההצטרפות לאדוורטייזר כהזדמנות לקידום הקריירה הספרותית שלו, אשר את שאיפותיו לגביה הרבה להזכיר,⁴³ זאת כמובן לצד העובדה שהאדוורטייזר הציע לו פרנסה מכובדת, של 25 דולר לשבוע, בתקופה ששכרו של פועל עמד על חמישית מכך. עם זאת, אין להסתפק בהסברו של קאהאן, שכן הוא בחר לשוב לפארווערטס בזמן שעיתו של עתון זה עדיין היה לוט בערפל, גם אם יחסית ל-1897 הסיכויים נראו משופרים. עם זאת, דומה שבתוך רשימת הגורמים אשר אינם סותרים ממילא זה את זה - ההזדמנות הספרותית, ההיכרות מקרוב עם עתונות אמריקנית ותיקה, ההזדמנות הכלכלית, ההתרחקות-לצורך-מנוחה מהסוציאליסטים היהודים - בולט עניין הפעולה המשותפת עם סטפנס.

האם במונחי הרצף אותם הצענו לעיל, ניתן לומר שסטפנס סייע לקאהאן להתייצב חד משמעית בקוטב הימני, בדמותו של סוציאליזם "הגמור במעשים"? ייתכן. אך רישין השיב על כך מבלי משים תשובה שלילית, כאשר טען שאחרי שש השנים הללו, הפך הסוציאליזם של קאהאן ל"דת". הערכתו של רישין איננה רחוקה מזו של האו, שטען שעבור קאהאן, הסוציאליזם היה בבחינת "סנטימנט".⁴⁴

על אופיה של "דת סנטימנטלית" זו, ניתן ללמוד מעלון הסברה שנכתב על ידי קאהאן ככל הנראה בשנת 1906.⁴⁵ עלון זה נכתב בסוגה (ז'אנר) של "מכתבים לחבר" בהם הסביר קאהאן מדוע יש לתמוך בסוציאליזם. במכתבים אלה ניתן אמנם למצוא את הטיעונים הכלכליים הקלסיים - ערך העודף, הארגון המודרני של הייצור, היווצרות הפער בין ההון לעבודה וההשלכות של כל אלה על החובה להתארגן בתנועת פועלים - אך נימת הדברים היא שהטיעונים הפוליטיים-כלכליים הם משניים ביחס לדבר החשוב באמת: נשמתו של הפועל. נקודת המוצא ב"מכתבים" היתה, שדעיכתה של הדת הביאה עימה לאובדן רוחניותו של האדם. הסוציאליזם בא להשלים אובדן זה. בנוקטו הבחנה מסורתית בין "העולם הזה" ו"העולם הבא", כמו גם בין "גוף" ו"נשמה", כתב קאהאן בין השאר את הדברים הבאים:

המאבק על "העולם הזה" הוא כשלעצמו חלק מהמאבק על "העולם הבא". כל שביתה וכל מחאה הן עוד צעד בכיוון הנכון. הגוף של תנועת הפועלים מכיל בתוכו את הנשמה שלה. אבל עיקר המשמעות הוא בחיך הרוחניים. חשוב לי שצעיר כמון יוכל למצוא עצמו בתנועת הפועלים. במכתבך כתבת שאתה אפיקורס. השאלה היא מה החליף

עקרונות סוציאליסטיים והסתפקות ביסוד הסנטימנטלי הקשור בהם, יסוד תיקון העולם. מארוזי 1886 ניתן להציע השערה, לפיה התלהבותו של קאהאן מההישג "68 ב-86" - שוב עמדה בצילה של המעשיות-הסקפטית שממילא היתה קיימת בקרבו.

מערכת הבחירות של 1886 תרמה בכל אופן להתגבשותו של הסוציאליזם האמריקני, כמו גם להתארגנותה של תנועת הפועלים היהודית. אחריה השתלט דניאל דה ליאון על מפלגת הפועלים הסוציאליסטית ה"גרמנית" באופיה. דה ליאון סימן לו כיעד מרכזי את הפיכתו של הסוציאליזם בארצות הברית ל"אמריקני", דבר שעלה בקנה אחד עם רצונו להשפיע על איגודי העובדים. כלי מרכזי להרחבת השורות היה כמובן שדה העתונות הסוציאליסטית. מתוך הקשר זה נוסד ב-1890 גם עתון הסוציאליסטים היידי הראשון, הארבייטער צייטונג, שהיה אחד משורת עתונים אידאולוגיים-מפלגתיים שאמורים היו להישמע לקו אותו היתווה דה ליאון.

למרות שקאהאן היה ממקימיו ומעורכיו הראשונים של הארבייטער צייטונג, הוא רבים אחרים לא היו מוכנים לענות "אמן" לכל תביעה של דה ליאון. הביקורת כלפי מנהיג הסוציאליזם האמריקני היתה, שהריכוזיות הארגונית שהנהיג, פגעה ביכולת לארגן תנועה רחבה, שכן רוב רובם של המצטרפים החדשים לאיגודי העובדים - מהגרים "ירוקים" שזה מקרוב באו - לא היו בשלים עדיין להתמודד עם עקרונות הסוציאליזם, קל וחומר להפנימם. בסופו של דבר, לאחר כמה שנים של מאבק חריף בין תומכי דה ליאון לבין מתנגדיו, פרשו האחרונים והקימו את הפארווערטס.

הסוציאליזם כ"דת סנטימנטלית"

ל-52 ה"אופוזיציונרים" שפרשו בינואר 1897, לא היה ספק שעל קאהאן למלא את תפקיד העורך הראשי של עתונם שהחל לצאת לאור שלושה חודשים מאוחר יותר.⁴⁶ גם לקאהאן היה ברור שעליו לקחת על עצמו את התפקיד. אלא שאחרי ארבעה חודשים הוא פרש ממנו, בטענה שמדיניותו לא זוכה לגיבוי. על מה נסוב הוויכוח? רוב החברים ראו את הפארווערטס כעתון סוציאליסטי רציני, והיו מוכנים לשלם גם במחיר תפוצתו על מנת להשיג יעד זה. קאהאן ותומכיו המעטים, סברו את ההפך. בנוסף סבר הרוב, שכחלק ממחויבותו לסוציאליזם, על העתון להמשיך את המאבק כנגד ה"דה ליאונים" בעוד שקאהאן סבר שאין טעם להשקיע כוחות בכיוון זה. את מדיניותו נהג קאהאן לתאר באמצעות מטאפורה פדגוגית, כשטען שעל מנת "להעלות את הילד" - קרי לקדם את הציבור אל עבר הסוציאליזם - יש "להתכוף אליו" - קרי לנקוט בצעדים מגבירי תפוצה שבמרכזם הפיכת העתון למושך, מסקרן ועממי.⁴⁷ לקראת 1903 גבר כוחם של תומכי קאהאן, והוא שב למערכת העתון לא לפני שדרישתו ליהנות מ-absolute full power (שליטה מוחלטת) כפי שהוא הגדיר זאת, התקבלה.⁴⁸ הוא התמיד בעריכת הפארווערטס ארבעים ושמונה שנים - עד פטירתו ב-1951, בחיבתו בן 91.

בין פרישתו בשלהי 1897 לשובו לפארווערטס ב-1903 כתב קאהאן עבור ה-Commercial Advertiser, עתון ניו יורקי מכובד. מבחינה פוליטית תמך ה"אדוורטייזר" במועמדים רפובליקניים ונתמך כספית על ידי האנטיגטון, איל רכבות ומולטי מיליונר.⁴⁹ עם זאת, האיש

ה"פארווערטס" כמקדש חלופי

המשברים הפיננסיים שאיפיינו את כלכלת ארצות הברית, הביאו את הנשיא וילסון לאמץ בתחילת 1913 את דרישת ראשי המערכת הפיננסית לנקוט צעדים חקיקתיים. בפני וילסון הוצגו שתי הצעות: האחת קראה להקמת בנק ביזורי שינוהל על ידי אנשי מקצוע מהמגזר הפרטי, ואילו השנייה הציעה להקים בנק ריכוזי שינוהל על ידי הממשלה. באמריקה של היוזמה החופשית, הממשל הפדרלי וזכויות הפרט, נטייתו של נשיא שנבחר מטעם המפלגה הדמוקרטית - המפלגה שאותה עת חרתה על דגלה את עקרון הביזור - היתה כמוהו לכיוון ההצעה הראשונה. עם זאת, בקרב המפלגה הדמוקרטית היו גם גורמים פרוגרסיביים. אלה שאפו למלא את המסגרת הביזורית בחקיקה ספציפית שתחייב את הממשלה להבטיח מדיניות מטבע ואשראי פרוגרסיבית, אם על ידי חזרת הריבית, אם על ידי הגדלת מחזור המזומנים ואם על ידי שני צעדים אלה ועוד נוספים.⁵⁰ יועצו של וילסון, לואי ברנדייס, שכעבור זמן קצר יעמוד בראש ציוני אמריקה בדרכו להיות היהודי הראשון בבית המשפט העליון,⁵¹ יעץ לנשיא לאמץ את ההצעה הפרוגרסיבית, בטענה ש"ארצות הברית איננה יכולה להיותר במצב של חצי חרות וחצי עבדות, [וש] אין בה מקום למלכות של כסף... [המבוססת על] קומביניציה של קפיטליסטים, על ידי קפיטליסטים ולמענם."⁵²

'מערכת האשראי הפדרלית' (The Federal Reserve System) שעל הקמתה הוחלט ב-1913, אמנם נבנתה בסופו של דבר באופן ביזורי, אך ללא לקיחת אחריות מיוחדת מצד שהממשל הפדרלי ליצור את האיוונים במקרה שיופרו. שמירת האוטונומיה של כל אזור, פירושה היה מתן גושפנקה פדרלית לשימור יתרונם העל אזורי הטבעי של בנקאי ניו יורק. קולקו הגדיר את טיבה של חקיקה פדרלית זו, כך: "המערכת שירתה למעשה את קהיליית הבנקים בכלל ואת הבנקים הגדולים בפרט."⁵³

בפארווערטס לא הוצגו החלופות השונות לעיצובה של מערכת האשראי הפדרלית. במקום זאת, בחר העתון כהרגלו לשים ללעג ולקלס את ה"קפיטליזם" - במוכלל ובמופשט - שבניגוד לעמדת ה-Laissez faire (הנח לעשות) "הטהורה", ששללה מעורבות ממשלתית כלשהי בכלכלה, נאלץ לנקוט בכל זאת "קפיטליזם סוציאליסטי" כהגדרת העתון.⁵⁴ בכך שנמנע מלהציג את החלופות השונות, לא רק "תרם" הפארווערטס לקוראיו הבנה חלקית מאוד של "השיטה", אלא סיפק תמיכה כלכלית-פוליטית דה פקטו לגורמים השמרנים בניו יורק.⁵⁵ כשנה לאחר מכן, עם פרוץ "המלחמה הגדולה" (מלחמת העולם הראשונה) באירופה, נקרתה בפני הפארווערטס הזדמנות ממשית ומקומית לקבוע עמדה ציבורית כלפי מערכת הבנקאות. המערכת הפיננסית בארצות הברית הגיבה לידיעות שהגיעו מאירופה באוגוסט 1914 בהקפאת הפעילות כולה. כרגיל במקרים כאלה, הנפגעים המידיים היו בעלי הפקדונות הקטנים, ביניהם עשרות אלפי מהגרים יהודים. תגובתם היתה תערובת של זעם, תסכול ויאוש. לנוכח משבר זה, ניתן היה לצפות שהפארווערטס ינהיג את תגובותיהם הספורדיים והלא יעילות של המפקידים. במונחיו של קאהאן, פרשת המפקידים זימנה

אצלך את הדת. פירוש המלה אפיקורס היא במה אתה לא מאמין, אך השאלה היא במה אתה כן מאמין. לא מספיק לומר "לא", כי הדבר משאיר חור בלב, וריקנות בנשמה. במה תמלא ריק זה? תנועת הפועלים מדברת על חשיבות המדע. אמנם כן, יש ללמוד דברים ולהבינם, אך אין בכך די. יש למצוא אידאל אחר, והאידאל הנכון הוא הסוציאליזם, הנשמה של תנועת הפועלים."⁵⁶

הדאגה לנשמתו של הפועל, באה לידי ביטוי מובהק יותר כעשור שנים לאחר מכן, עת הפארווערטס כבר נהנה מיוקרה ומעוצמה עליהם לא חלמו מן הסתם אף מייסדיו האופטימיים ביותר. במאמר שפורסם במוסף תגיגי לכבוד יום השנה ה-20 ליסוד העתון, סיכם קאהאן את תפישתו לגבי השאלה: "כיצד יש להנהיג עתון סוציאליסטי". במאמר זה חזר קאהאן על העמדה שאיפיינה אותו מראשית דרכו, לפיה על עתון סוציאליסטי "להתכופף אל הילד". במאמרו תקף את אלה שסברו שעתון אידאולוגי "לא צריך לעשות חשבון" לאף אחד, והציע במקום זאת להתחשב בדעתו של "בעל הבית", שהוא לא אחר מאשר "העם".⁵⁷ ואמנם, "העם" - במוכלל ובמופשט - היה נקודת ההתייחסות הפוליטית של קאהאן. בראייה לאחור, ניתן להשוות בין קאהאן המוותר ב-1882 על התיישבות בקפרי אמריקני במסגרת קומונלית-רומנטית-נרודניקית של תנועת "עם עולם", זאת בשם הרעיון שיש לגבש "תנועת פועלים רחבה" במטרופולין, לבין קאהאן המוותר ב-1917 על התמודדות פוליטית-סוציאליסטית ביחס לסובייקט קונקרטי, בשם מחויבותו ל"עם".

דוגמה מובהקת, אחת מני רבות, להתרחקותו של קאהאן והפארווערטס מהתמודדות קונקרטיות (כלומר מ"מעשים" בלשונו של סטפנס), תוך אימוץ מחויבות מכלילה ומופשטת (כלומר "מלים ותוויות" בלשונו של המנטור מהאדורטייזר), היתה העמדה שנקט הפארווערטס בשאלת מערכת הבנקאות האמריקנית, שמשבריה הכרוניים פגעו בכל אורה באשר הוא, ועוד יותר בשכבות החלשות, ובהן ציבור המהגרים.

גבריאל קולקו, היסטוריון כלכלי-פוליטי אמריקני, טען במחקר שאותו הכתיר בשם "נצחון השמרנות",⁵⁸ כי בניגוד למקובל לחשוב לגבי התקופה הפרוגרסיבית, כאילו היתה זו תקופה בה דאג הממשל לבלום את כוחם של מיעוט חזקים לטובת רוב האזרחים, הרי שהממשל פעל למעשה במגמת שימור מערך הכוחות הכלכלי והפוליטי הקיים. את דבריו ביסס קולקו על עיון בשורת פרשיות בהן עשה הממשל מאמץ להסדיר באופן חוקי את יחסי ההון, העבודה והפוליטיקה, בתחומי הכלכלה הבאים: הרכבות, תעשיית הבשר, התקשורת, הביטוח, המכרות, הנפט ומערכת הבנקאות. בכל המקרים היוזמות לשינוי כביכול באו מצד העסקים הגדולים, שרצו להבטיח באמצעות חקיקה את עוצמתם. באחת, קולקו הראה שגם בתקופה הנדונה העסקים הם אלה ששלטו בממשלה ולא להפך.⁵⁹

בין כל הדוגמאות בהן עסק קולקו, בולטת בחשיבותה הדוגמה של מערכת הבנקאות, אליה נדרש גם הפארווערטס כמוהו, שהרי מערכת הבנקאות שעיסוקה במזון, היוותה, אולי יותר מכל גורם אחר, את הסמל בה"א הידיעה של הקפיטליזם המגונה.

קאהאן המבוגר. הוא ערך את העתון עשרות שנים, עד יום מותו ב-1951, בגיל 91

השקפה פוליטית מורכבת ושיטתית אצלו, המבוססת על הסוציאליזם או לכל הפחות מתייחסת אליו. באותה מידה ניתן גם לטעון שהעובדה שבארצות הברית - למרות היותה "עולם חדש" - בכל זאת התקיימה מציאות מורכבת שחייבה התייחסות בהתאם, עשויה היתה דווקא לתרום להשתרשותן של השקפות שיובאו לאמריקה מ"העולם הישן". כך אמנם קרה בלא מעט מקרים בהם אימצה אמריקה ה"חדשה" את ניסיונם הפרוגרסיבי של אירופאים "ישנים". כך או אחרת, קאהאן לא נימנה עם התורמים לפרוגרסיביות באמריקה.

הביקורת החברתית-כלכלית-פוליטית המוצקה ביותר בתקופה הנדונה, אם בכלל, באה מצד גורמים פרוגרסיבים שתרגמו את רוח התיקון לגופי מעשים, אם לא במישור הפרדראלי-פוליטי, הרי שבכל זאת במישור המקומי ובתחומים חברתיים. אלא שבכך - כפי שהציע

לו הודמנות נדירה "להתכופף אל הילד", שכן לנוכח המשבר פעלו מצד אחד עורכי דין פרטיים שהציעו את שירותיהם למפקדים באופן יחידני, כאשר מן הצד השני מוקמת ועדה ציבורית ביוזמתו של המפקח על הבנקים, ועדה שהורכבה כמובן מנציגי מעמד העשירים בלבד. גורם בעל משקל ציבורי כמו הפארווערטס, יכול היה להצטרף ליוזמות שבאו מצד כמה איגודים ולהנהיגן. על ידי שלילת הדרך המשפטנית-היחידאית וביקורת על האריסטוקרטיה של הוועדה הציבורית, יכול היה העתון ליצור חלופה ציבורית של ממש. כיצד נהג הפארווערטס לנוכח אפשרויות אלה? לצד רטוריקה רדיקלית-צדקנית גבוהה שליבתה את הדרמה בתיאורי "בכיים קורע הלב של המפקדים האומללים,"⁵⁶ המליץ העתון לקוראיו לשמור מרחק מעורכי הדין "רודפי הבצע", ולסמוך על הוועדה האריסטוקרטית, שהיתה לדעת העתון "ועדה אינטליגנטית ומשרה אמן שמייצגת טוב יותר את האינטרס שלכם."⁵⁷ מיותר כמעט לציין, שבראש אותה ועדה עמדו אותם אנשים שזכו בעקיפין לתמיכת הסוציאליסטים היהודים בפרשת "מערכת האשראי הפדרלית", כמו בפרשות ציבוריות רבות נוספות.⁵⁸ על רקע הדברים האלה, ניתן לסכם ולומר שאת "העם", שאותו תפס כ"בעל הבית", התכוון קאהאן להפוך לציבור מאמינים גדול, שהרטוריקה, הסמלים והמונחים הסוציאליסטיים, יהיו עבורו "דת סנטימנטלית". באחת, קאהאן לא התכוון לעשות מקוראיו ציבור עד פוליטית, מודע למגבלות המציאות, מתווכח על חלופות מעשיות ומכריע ביניהן. במקום זאת, הוא ניסה להציע ל"עם" את הפארווערטס כמקדש חלופי, כפי שניתן ללמוד מסיום המאמר שנכתב לרגל מלאת 20 שנה לייסוד העתון: "אנו מביטים על עשרות אלפי אנשים", נזכר קאהאן,

הם הגיעו מכל פינות ניו יורק רבתי... הם באו להיכל שלהם, לפארווערטס שלהם. אני מביט בתמונה זו ואני מביט בתמונה בת 20 השנה בה הקמנו את הפארווערטס במאמץ כה גדול. אני מביט וליבי יחד עם ליבותיהם של כל ה"פארווערטיסטים" יוצא בקריאה לכל מאות אלפי הקוראים ולכל הפועלים: מול טוב.⁵⁹

"מגדלור ומורה דרך"

קוצר היריעה איננו מאפשר אפילו להזכיר בשמן את כל הדוגמאות הרלוונטיות. כך או אחרת, על דבר אחד אין ולא היה ויכוח: קאהאן היווה גורם מרכזי בחיי המהגרים. הדרך בה הוא דיבר על "היכלם של הפארווערטיסטים", מתיישבת עם הגדרתו של סנדרס, לפיה היה קאהאן "המגדלור ומורה הדרך לשני דורות של מהגרים."⁶⁰ ג'ון הייאם, חוקר חשוב נוסף של התקופה הנדונה, הגדירו "כשגריר התרבותי והדובר האתני" של יהודי ניו יורק, וקיימות עוד הערכות דומות ברוחן.⁶¹ השאלה היא: על איזו יבשת פוליטית בנה קאהאן את המגדלור שלו, ועל איזו דרך הוא הורה? על פי הפרשנות שהצעת, הרי שבהפיכת הסוציאליזם ל"דת סנטימנטלית", בנה קאהאן את המגדלור הזה מחוץ לרצף אפשרויות תיקון העולם, כלומר - הוא נבנה על קרקע רטורית ריקה.

הולדתו הרעיונית של קאהאן היתה בסוציאליזם הרומנטי ברוסיה. על פי פרשנות אחת, הרי שהגירתו לאמריקה - בה התפתחה חברה "פרקטית", אנטי-אידיאולוגית לכאורה, מודעת לעצמה כ"עולם חדש" המנוגד מכל בחינה ל"עולם הישן"⁶² - לא תרמה להתפתחותה של

5. אייב קאהאן, בלעטר פון מיין לעבען - כרך ב', ניו יורק, "פארווערטס" אסוציאישן, 1926, עמ' 107-108. (הזכרונות פורסמו בחמישה כרכים ובהמשכים, בין השנים 1926 ו-1931. להלן: בלעטר, כרך).

6. שם, עמ' 109.

7. Irving Howe, *World of Our Fathers: The Journey of The East European Jews to America and The Life They Found*, New-York, Touchstone, 1976, להלן: הא.

8. שם, עמ' 116-117; והשווה: אריה גורן, "החרות ומגבלותיה: חוויית המהגר היהודי", בתוך א. גרטנר ויד. סרנה (עורכים), יהודי ארצות הברית, ירושלים, תשנ"ב, עמ' 239-258; אריה גרטנר, הישוב היהודי בארצות הברית - מראשיתו ועד ימינו, תל אביב 1980, עמ' 67-89; וגם: רוקאווי, "עד כמה נצצה הגאלדענע מדינה: לתולדות השתלבותם של היהודים בארצות הברית", בתוך ארנון גוטפלד (עורך), החוויה האמריקנית, תל אביב 1986, עמ' 154-158.

9. Melech Epstein, *Profiles of Eleven*, Detroit, Wayne State Un. Press, 1965, pp. 108-109.

10. הא, עמ' 104.

11. שם, עמ' 104.

12. J. R. Constantine and G. Malmgreen (eds.), *The Papers of Eugene V. Debs - A Guide to the Microfilm Edition*, New York, Microfilm Corporation of America, 1983.

13. באמריקה הצליח הסוציאליזם להכות שורש עמוק יחסית בניו יורק, וויסקונסין ואוקלהומה, שם פעלה גם עתונות סוציאליסטית מצליחה יחסית. וראו: David Shannon, *The Socialist Party of America - a History*, New York, The Macmillan Co., 1955, p. 11; Elliot Shore, *Talkin' Socialism - John A Wayland and the Role of the Press in American Radicalism, 1890-1912*, University Press of Kansas, 1988, וראו: קונסטנטיין ומלמגרין, שם, עמ' 18.

14. ראו למשל נאומי של דבס בפתיחת מערכת הבחירות לנשיאות של 1904: J. Y. Tussey (ed.), *Eugene V. Debs Speaks*, New York, Pathfinder Press, 1970, pp. 108-110.

15. J. Laslett and M. Lipset [eds.], *Failure of a Dream? - Essays in the History of American Socialism*, Berkeley University of California, 1974.

16. אלון גל, "הזרם הפרוגרסיבי 1890-1920", בתוך ארנון גוטפלד (עורך), החוויה האמריקנית, תל אביב 1986, עמ' 125-148.

17. ראו למשל הפרק "תור הקידמה, 1890-1916" אצל: מוריסון, קומאגר ולכטנברג, ההיסטוריה של ארצות הברית, תל אביב 1984, עמ' 523-563. להלן: ההיסטוריה של ארצות הברית.

18. בלעטר, כרך ב', עמ' 313.

19. מבוא למסמכי "מפלגת הפועלים הסוציאליסטית", מכון "טאמיננט" שבאוניברסיטת ניו יורק, עמ' 8-10.

20. שם, עמ' 313.

21. על גומפרס וה-AFL, ראו למשל ההיסטוריה של ארצות הברית, עמ' 395.

22. ניל גלבר, אימפריה משל עצמם - כיצד המציאו היהודים את הוליווד, תל אביב 1993.

23. על המהלכים שקדמו להקמת הפארווערטס, ראו: משה שטרקמן, "צו דער געשיכטע פון דער יידישע סאציאליסטישער פרעסע אין אמעריקע", יור"א בלעטר - חודש שריפט פון יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט, באנד IV 4-5 (דצמבר 1932), עמ' 354-387; יונתן פרנקל, נבואה ופוליטיקה - סוציאליזם, לאומיות ויהודי רוסיה, 1862-1917, תל אביב 1989, עמ' 519-520; וראו מחקרי, שם, עמ' 31-64.

24. הפארווערטס נהג לפרסם את מידת תפוצתו היומית בראש העמוד הראשון.

25. Moses Rischin, *The Promised City, 1870-1914*, New York, Harper & Row, 1970, p. 270. רישין, העיר.

26. Isaac Metzker, *A Bintel Brief*, New York, Doubleday, 1971, וראו גרעון שפיגל, "דאגה בלב איש ישיחגה - הלכי רוח והווי חיים יהודי באמריקה של ראשית

קולקו - היתה חולשתו של זרם אידאולוגי זה. לקראת 1920 הגיע הפרוגרסיביזם באמריקה למבוי סתום. את הדבר חש קודם כל השמאל האמריקני בכלל - והשמאל "הזר" בפרט - בימים האפלים של "הפחד מהאדומים", עת אלפי פעילי שמאל, רובם בעלי אזרחות אמריקנית, נעצרו וגורשו ללא משפט.⁶⁶ במישור הלאומי התבטא אובדן הדרך הפרוגרסיבי בניצחון הסיסמה "בחזרה לגורמליות" שהביאה לניצחון השמרנות בבחירות של 1920. רק עשור שלם - ולמעשה משבר כלכלי-פוליטי עמוק ביותר, זה של 1929 - ישיב את הפרוגרסיביזם ויתרגמו לדפוסי פעולה פוליטיים. גם קאהאן נע במהלך העשור האבוד הזה אל עבר המציאות הפוליטית, עד כדי תמיכתו הנחרצת ב"ניו דיל" של רוזוולט.

עד 1917 בכל אופן, יש לראות ברטוריקה הפרוגרסיבית של הפארווערטס, לא יותר מאשר שימוש במושגים הנכונים-פוליטית בנקודת זמן מסוימת. לגבי עתון פרוגרסיבי-סוציאליסטי אמורים היינו למצוא בדפי הפארווערטס דיונים מעשיים והצעות קונקרטיות, שגם אם הסיכוי להגשימן במלואן היה נמוך, הרי שעדיין היה בכך משום קיום ההבטחה הגלומה בביקורת הפוליטית-כלכלית-חברתית הזו. במקום זאת עסק קאהאן בטיפוח "הדת הסנטימנטלית" של ה"פארווערטיסטים" שלו. הללו - שהיו לא רק מהגרים קשי יום אלא יהודים שברובם לא ידעו מה צורה יש לה לחברה דמוקרטית, דינמית ופוליטית - ממילא חוו מלכתחילה ניכור ועוינות. כל שנותר ל"מגדלור ולמורה דרך" פרוגרסיבי - שלא לומר סוציאליסטי - היה להצביע על הנתב המוביל החוצה מהניכור ופנימה אל הפעולה הפוליטית. קאהאן, שהיה כפי שהציע האו, "בעל יכולת אינטואיטיבית להבין את תודעתו של המהגר,"⁶⁷ בחר - מסיבות השמורות עימו - לעשות את ניכורם ה"יהודי" וה"פרולטרני" מלכתחילה של מאות אלפי אוהדיו, קרדום ציבורי לחפור בו.

1. לסקירה ממצה ומאירת עיניים של תמליכים אלה ראו: מרדכי נאור, העם היהודי במאה העשרים - היסטוריה מצולמת, תל אביב 2000, עמ' 9-20; 32-37, ועוד.

2. שלום רוזנפלד העריך לאחרונה ש"עשרים אלף או שלושים אלף ואולי אף יותר כתבי עת... הופיעו בעולם היהודי בכ-330 שנות קיומה של עתונות יהודית". אותן "330 שנה" חופפות את תהליכי פירוקן של הסדר המסורתי, שהיהודים היו חלק ממנו. ראו: שלום רוזנפלד, "ביבליוגרפיות חדשות ושאלות בצידן", קשר 27, מאי 2000, עמ' 118. שמותיהם של לפחות 10,000 מכתבי העת היהודיים מופיעים בקטלוג הממוחשב של הספרייה הלאומית בירושלים.

3. נתוני התפוצה הופיעו בראש העמוד הראשון, מעל לכותרת ומעל לסיסמאות הסוציאליסטיות הידועות ו"פרעלי כל העולם התאחדו", "שחרורו של הפועל הוא עיניו שלו". המקור הרשמי לתפוצת העתונות היתה לשכת המפרסמים של ניו יורק. יש יותר מאירוגיה דקה בעובדה שעתון שהתהדר במלחמתו נגד "השיטה" נפגף - פשוטו כמשמעו - בנתוני תפוצה שמוקדם בגורם "קפיטליסטי" למהדרין. באשר לנתוני התפוצה הנוכריים, ראה: פארווערטס, 3.7.1908, עמ' 1; 17.1915, עמ' 1.

4. הדוגמאות לכך רבות. ראה למשל: Moses Rischin, *Granma Never Lived in America: The New Journalism*, Bloomington, 1985; Norma Fain-Pratt, "Cahan Papers interpret Yiddish-American Culture", Yivo News no. 190 (summer 2000), pp. 21-23. מחקרי: הפארווערטס: עתונות, סוציאליזם והפוליטיקה היהודית בניו יורק, 1897-1917, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, 2000, עמ' 7-8, 299-303.

- להלן: קאהאן, עולם הזה. העלון עצמו נמצא בארכיון יו"א, מסמכי קאהאן, תיק 498, ואיננו נושא תאריך. על פי ה"דיעון של קהילת ניו יורק", "ועדת התעמולה" היה גוף שפעל זמן קצר בשנת 1905 ופרסם שלושה עלוני הסברה, מן הסתם אחד מהם הוא העלון הנדון, ראו: *The Jewish Communal Register of New York*, City 1917-1918, p. 1258.
46. קאהאן, עולם הזה, עמ' 17-18; והשווה מאמר מערכת בחתימת קאהאן, שפורסם לאחר בחירות חלקיות שהתקיימו בשלהי 1905: פארווערטס, 8.11.1905, עמ' 4.
47. אייב קאהאן, "פארווערטס מאכט ניש דעם חשבון אהן דעם בעל הבית", פארווערטס יובילעאום אויסגאבע, 22.4.1917, עמ' 29-34. להלן: קאהאן, לא עושה חשבון, Gabriel Kolko, *The Triumph of Conservatism - a Reinterpretation of American History, 1900-1916*, London and New York, Macmillan Publishers, 1963, להלן: קולקו.
49. שם, עמ' 3-5.
50. שם, עמ' 17.
51. מקור טוב לברנדייס ולסוגיה הנדונה הוא: Melvin Urofsky, *Louis D. Brandeis and the Progressive Tradition*, Boston and Toronto, Little Brown and Co. 1981.
52. קולקו, עמ' 17.
53. שם, עמ' 222.
54. פארווערטס, 21.12.1913, עמ' 4.
55. כאמור, לא היה זה מקרה בודד או מיוחד. זה המקום לציין - גם אם אין מקום לפתח את הדבר - שבקרב "הגורמים השמרנים בניו יורק", בלט ג'ייקוב שיף שזכה באמריקה למעמד דומה לזה לו זכה בית רוטשילד באירופה. במחקרי הנ"ל (הערה 22) ניסיתי להוכיח בין השאר ששיף קיבל מהפארווערטס שירותי דוברות דה פקטו. לעיון בפרשיות דומות נוספות בכלל, וליתוסים המיוחדים בין קאהאן, עתונו והפלוטוקרטיה היהודית שבראשותו של שיף, ראו מחקרי, עמ' 139-146, 188-147, 284-259, 289-290.
56. ראו למשל פארווערטס, 3.8.1914, עמ' 5, 3.9.1914, עמ' 4 ועוד.
57. שם, 28.8.1914, עמ' 1.
58. וראו הערה 54 לעיל. עוד על "פרשת המפקידים" ראו מחקרי (הערה 22 לעיל), עמ' 230-235.
59. קאהאן, לא עושה חשבון, עמ' 34. "פון אלע ווינקעלעך פון גרייטער ניו יארק... זיינען זיי געקומען - געקומען צו זייער טעמפעל...".
60. סנדרס, עמ' 391.
61. ראו ההקדמה למהדורת 1966 של הרומן עלייתו של דייוויד לוינסקי (לעיל), הערה 28, עמ' XI; לעוד הערכות בדבר מעמדו המיוחד של קאהאן ראו מחקרי (הערה 4 לעיל), עמ' 298-300, 306-308.
62. סנדרס יישם הבחנה זו למקרה האישי של קאהאן. ראו סנדרס, עמ' 392, שם הוא מנגיד "בין 'אירופה' הפנימית של קאהאן - נפשו הכבדה והמתייטת - לבין 'אמריקה' המוחצנת שלו - חסרת גשמה אולי, אך הצעירה והתובענית".
63. על פרשה זו ראו למשל: גיורא קולקה, חירויות הפרט והמבנה התוקף בדמוקרטיה פדרלית - רציפות ושינוי בממשל ארצות הברית, תל אביב 1987, עמ' 506; הפארווערטס עצמו נרדף על ידי הממשל בזמן המלחמה עצמה, בשלהי 1917. על כך ראו מחקרי (הערה 24 לעיל), עמ' 274-282.
64. האו, עמ' 111.
- המאה עפ"י הבינטעל בריוו', מדור היעוץ של הפארווערטס, 1906-1966", קשר 19, מאי 1996, עמ' 64-81.
27. וראו את אתר האינטרנט של העתון: www.forward.com
28. Abraham Cahan, *The Rise of David Levinsky*, New York, Harper & Row, 1966. First edition: Harper & Brothers, 1917.
29. לתולדות חייו של קאהאן ראו: לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, ניו יורק 1960, כרך שמיני, עמ' 11-15; על שנותיו בקימארשל אדוורטייזר ראו: Moses Rischin, "Abraham Cahan and the *New York Commercial Advertiser*: A Study in Acculturation," *AJHSQ* [XLIII], pp. 10-36 על שליחותו של קאהאן לאינטרנציונל הסוציאליסטי ב-1891, ראו: אדמונד זילברנר, הסוציאליזם המערבי ושאלת היהודים - מחקר בתולדות המחשבה הסוציאליסטית במאה התשע עשרה, ירושלים 1955, עמ' 295; וכן: Melech Epstein, *Profiles of Eleven*, Wayne State Un. Press, 1965, pp. 83-109; וגם: בלעטער, כרך א' עמ' 84; כרך ג', עמ' 247-252; 281-283; 380; 415.
30. Ronald Sanders, *The Downtown Jews: Portraits of an Immigrant Generation*, Dover, New York, 1987 (first published 1969), p. 28. להלן: סנדרס.
31. שם, עמ' 34-35. על העותק של "הקפיטל" ראו שם, עמ' 38.
32. שם, עמ' 29, 39.
33. שם, עמ' 39.
34. בלעטער, כרך ב', עמ' 84, 88.
35. גזר'ג טען שיש להטיל מס על בעלי קרקעות בלבד. במונחים מאוחרים יותר, הרי שמדובר כאן בתוכנית מיסוי פרוגרסיבית.
36. בלעטער, כרך ב', עמ' 269.
37. שם, כרך ג', עמ' 476; וראו מחקרי (הערה 4 לעיל), עמ' 61-62.
38. בלעטער, כרך ד', עמ' 301. ה"צעדים מגבירי התפוצה" בהם נקט קאהאן היו בעיקר סנסציונליזם צהוב שאפיין אותה תקופה את העתונות ההמונית בארצות הברית בכלל ובניו יורק בפרט. סנסציונליזם זה בא לידי ביטוי בהקשרים מגוונים שאין ביכולתי להציגם ולנתחם במסגרת זו. אני מפנה את הקורא המתעניין למחקרי הנ"ל (הערה 4), עמ' 119-122.
39. שם, כרך ד', עמ' 342.
40. Moses Rischin, "Abraham Cahan and the *New York Commercial Advertiser*: a study in Acculturation", *American Jewish Historical Society Quarterly* (XLIII), pp. 12. להלן: רישין, קימארשל.
41. שם, עמ' 34. על "גורפי האשפה" ראו ההיסטוריה של ארצות הברית, עמ' 525-528.
42. רישין, קימארשל, עמ' 35.
43. בלעטער, כרך ג' עמ' 411 (קאהאן חולם על כתיבת רומן באנגלית), עמ' 419 ("תרגמתי את 'ז'רמינאל' של אמיל זולא, ובינואר 1896 פירסמתי רומן באנגלית [יעקל]), עמ' 435 ("פרסום יעקל הביא לי כבוד רב בין האמנים והסופרים בעיר. נמשכתי אחר הפעילות הספרותיות. חיכיתי שמילר ישוב כדי שאוכל לסגת מהנהגת האופוזיציה..."), ועוד.
44. רישין, העיר, עמ' 166; האו, עמ' 359. והשווה: משה רישין, "אייב קאהאן און דער פארווערטס", קשר 6, נובמבר 1989, עמ' 96-100.
45. קאהאן, עולם הזה און עולם הבא פון דער ארבייטער בעוועגונג - דריי בריעף צו אן אימיגרנט פון זיין פאטער'ס אן אלטען פריינד, ניו יורק, ללא שנה.